

Csepeli Györgyöt és Örkény Antalt felháborítja, hogy az értelmiség pártállásra való tekintet nélkül tiltakozott, amikor a gazdasági megszorítások őt magát érintették. (Népszabadság, 1995. július 1.) Korábban hozzájuk hasonlóan már **Eörsi István** is megmorogta az értelmiséget, amiért nem tiltakozott, amikor nagyüzemeket zártak be, és sokan lettek munkanélküliek.

De miért is tiltakoztunk volna, amikor tudtuk, hogy történt, feltehetően elkerülhetetlen volt. Más munkáscsoportok sem fejezték ki szolidaritásukat. Az is világos volt számukra, hogy megint nem a szociális igazság fog érvényesülni. Nem a gazdagokat, a feketepiac milliommósait, az adócsalókat érik utol, hanem azokat sarcolják meg, akik legkevésbé tudnak ellenállni. Tehát érvényesül a jelszó: fizessenek a balfácánok! Csakhogy senki sem akar balfácánnak minősülni, és ezért védekezik.

Védekező értelmiség

Ma, amikor következtlenül érvényesül a célszerűség, a valóságos rászorultság elve, amit az államnak, ijedős kormányunknak kellene képviselnie és megvalósítania, az értelmiségtől sem lehet elvitatni a tiltakozás, az ellenállás jogát.

Védekezik is a leginkább sértett, rosszul fizetett humán értelmiség. A publikáló szerzőket eddig is felháborították az alacsony honoráriumok, amelyek nemcsak nyugati, hanem magyarországi mércével mérve is sértően alacsonyak. Bántó és sértő, hogy munkánkat a piac ilyen kevésre értékeli. Érthető azonban, hogy amikor ebből a kevésből még további 44 százalékot akartak elvonni, kicsordul a pohár.

Az értelmiség azonban éppen attól értelmiség – mondják Csepeliék és mások is (Heller Ágnes, Magyar Hírlap, 1995. július 8.) –, hogy nem ragad meg

önös gazdasági érdekeinél, rangon alulinak tartja, hogy szakszervezeti funkcionáriusként a maga pénzéért lobbyozzon, hanem emberiségben, hazában, népben gondolkodik.

Ma azonban a gazdaságpolitika aktuális vitáiban a döntés – ha az ember nem közgazdász – már távolról sem értelmiségi hivatástudat kérdése. A humán értelmiség tudhatja és tudja is önmagáról, hogy e témakörben éppúgy nem kompetens, ahogy a bösi vízi erómu szakértelem kívánó kérdéseihez sem értett. Jogos a kérdés: miként döntheti el, hogy a közgazdaság tudósai közül kinek van igaza? A megszorító intézkedéseket igazoló Kornai Jánosnak, Soros Györgynek vagy a pénzügyi irányítás kompetenciáját kétségbe vonó Kopátsi Sándornak, Bródy Andrásnak? Legutóbb Békesi László (Népszabadság, 1995. július 10.) győzött meg engem és feltételezem, másokat is arról, hogy a restriktív politikának csak rosszabb alternatívái vannak. Csakhogy fejtegetéseit olvasva arra kellett gondolnom, hogy valójában (még a meggyőzöttek táborában is) ott kezdődnek a vére menő viták, ahol ex-miniszterünk cikke véget ér. Kiket rövidítsenek meg, kitől vegyék el a pénzt? Az egyetértés – tudjuk – odáig terjed, hogy fizessenek a többiek.

Az állam mi vagyunk

A kultúra, és ezen belül a könyvkiadás, a film, a színház nem tudja elartani önmagát. A fizetőképes kereslet szükségessége miatt a Fővárosi Operett-színház sem képes az öfenntartásra, művész színházainkról nem is beszélve. Minthogy ma jelentősen többre kerülne olyan fizetést adni az állampol-

Fizessenek a többiek!

gároknak, hogy eltarthassák a magyar kultúrát, továbbra sincs más megoldás: a kultúra intézményrendszerét az államnak szubvencionálnia kell.

Itt jutunk el másik nagy vitakérdésünkhöz, az állam szerepének liberális értelmezéséhez. Csepeli és Örkény helyesen írják: nálunk nem tisztázott a liberalizmus fogalma. Egyelőre értelmiségünk szélesebb rétegével is el kellene fogadtatni, hogy nem átok-szitok szó, nem eufemisztikus szinonimája a zsidónak, a bolsevistának és az állam szerepét megtagadó anarchizmussal szem azonosítható. Csepeliék – ha jól értelmezem nézeteiket – konzervatív liberális álláspontot képviselnek, amely az állam szerepét a minimumra kívánja visszafogni, és a radikális társadalmi átalakítás kemény feladatának megoldását alulról jövő kezdeményezésektől, civil szervezetektől várja. Én velük ellentétben nem hiszem, hogy önmagukban a civil kezdeményezések, legalábbis a közeljövőben, képesek lennének végrehajtani a magyar társadalomnak ezt a radikális átalakítását.

Napjainkban döntő és elodázhatatlan feladattá vált a modernizáció részeként egy korszerű, új intézményhálózat kiépítése. A változást az teszi szükségessé, hogy a régi, javarészt ma is fenntartott vállalatok, intézmények rossz határfokkal, drágán és rendkívül antiszociálisan működnek. Amíg ezt a tökéletesen használhatatlanná vált, költségérzékenyen strukturált le nem bontják, csak időleges eredményt hozhat minden olyan takarékosági intézkedés, amely azt szeretné elérni, hogy boltunk rentábilissá váljon, vagyis ne drágán vett árut adjunk el olcsón.

Csakhogy a magyar intézményrendszer radikális átalakítása, a bevált nyugati minták átvétele nem érdeke sem a mostani vezetőknek, menedzsereknek, sem beosztottjaiknak. Joggal tartanak attól, hogy a tulajdonváltás következtében elveszthetik állásukat.

A jelenlegi menedzserelitől nehéz elképzelni, hogy az érdekeit sértő racionalizálás elharcosa legyen. Kíváncsi vagyok, rá tudják-e beszélni Csepeliék az egyetemek rektorait, hogy morális megfontolásoktól vezérelve, önként mondjanak le előkelő posztjukról. Hiszen egy városban egyetlen központi rektorátus is elegendő lenne. Gyanítom, a rektorok képesek bebizonyítani, miért őrtult gondolat Csepeliék javaslata.

Valóban reformra szorul a kultúra világa is. De hiába várnánk, hogy a reformokat azok harcolják ki, azok hajtásáig végre, akik a jelenlegi állapotok fenntartásában érdekelték, s akiket a szükséges reform rosszabb helyzetbe sodorna.

Egyébként is működik a szakmai szolidaritás kötelme. Nem hiszem, hogy találni lehetne például színigazgatót, rendezőt, színészt vagy kritikust, aki hajlandó lenne a nagy nyilvánosság előtt elmondani, szerinte melyik színházat lehetne a kultúra vesztése nélkül bezárni, kik az alkalmatlan, elbocsátásra érdemes színigazgatók, színészek.

Van-e megoldás?

Csepeliékkel és más konzervatív liberálisokkal ellentétben nem hiszem, hogy a kormány, a pártok illetékesei elháríthatnák maguktól a kezdeményezés és végrehajtás felelősségét. Végül az

állam is mi vagyunk. A demokratikus államban túl kellene jutnunk, a mi és ők szemléleten. Más kérdés, hogy a reformok kidolgozását, a modernizációs elképzeléseket célszerű nem miniszteriális hivatalnokokkal, hanem válogatott szakemberekkel kidolgoztatni, majd további szakértőkkel megvitatni. Es addig kell vitatkozni és érvelni, amíg a közvélemény többsége el nem fogadja – a terveket. A miniszterek, az állam szolgálói, a reformok javaslói minden bizonnyal így sem kerülhetik el az átkokat, szidalmakat, hiszen szükségesszerű, hogy a változtatások privilégiumokat szüntetnek meg.

Országunkban sokan ma is a kedves svihákokat kedvelik, akiknek megcsodálhatják a csibészégeit, akiknek a szellemes mondásain jóit nevethetnek, akik semmit sem csinálnak, és legfőképpen semmit sem akarnak megváltoztatni, és így – közvetlenül – nem is ártanak senkinek. Viszont utálják azokat a „forradalmár” újítókat, akik a Nyugatot megjárva mindenféle reformtervekkel állnak elő, többek között például az ország érdekeit szem előtt tartó, sógor-komaságot kerülő, radikális privatizációt követelnek. Ezt az újítástól való félelmet, a megszokás hatalmát jeleníti meg mellbevágó szuggesztivitással a Bodor Ádám elbeszéléseiből készült Gothár-film, a *Részleg* is, amelynek Párizsból érkezett, reformokat javasló hősnőjét egy, a Kárpátok már lakatlan hegycsúcsai közt létesített, kihegyezett részleg, egy tüledező fészker „vezetésével” bízzák meg, és olyan helyzetbe hozzák, hogy itt, az isten háta mögött már mit sem kezdhet terveivel, de biztosan elpusztul, ha nem juhászdik meg.

Aki a régi és új elvek, módszerek csatájában győzni akar, annak nagyon kell vigyáznia, hogy ne menjen fejjele a változtatni nem akaró maradiság falának.

Mihályi Gábor
irodalomtörténész